

AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUSMIŲ VYKDYMO KODEKSO PAKEITIMO
ĮSTATYMO NR. XIV-1196 1 STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO IR LIETUVOS
RESPUBLIKOS SUĖMIMO VYKDYMO ĮSTATYMO NR. XIV-1198 1 STRAIPSNIO
PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTŲ

1. Įstatymų projektų rengimą paskatinusios priežastys, parengtų projektų tikslai ir uždaviniai

Laisvės atėmimo bausmės atliekantys nuteistieji, naudodamiesi jiems suteiktomis teisėmis bendrauti su asmenimis (pasimatyti, skambinti, susirašinėti, išvykti už pataisos įstaigos ribų, gauti perduodamus daiktus), esančiais už bausmės atlikimo vietų ribų, neretai jas išnaudoja daryti nusikalstamas veikas ar kitus teisės pažeidimus. Pastebėtina, kad per 2021 m. buvo pradėti 97 ikiteisminiai tyrimai dėl narkotinių, psichotropinių ir kitų draudžiamų medžiagų perdavimo nuteistiesiems laiškais (įdedant šias medžiagas į laišką, laišką išmirkius tokiose medžiagose ir pan.), 12 ikiteisminių tyrimų dėl tokių pačių nusikalstamų veikų buvo pradėta dėl minėtų medžiagų perdavimo nuteistiesiems jų pasimatymų su kitais asmenimis metu ar su siuntinyje esančiais daiktais, paimta bandant perduoti nuteistiesiems apie 1420 g narkotinių ir psichiką veikiančių medžiagų, 813 mobilieji telefonai, 762 SIM kortelės ir kt. Per 2022 m. dešimt mėnesių dėl laiškais perduotų minėtų medžiagų pradėtas 51 ikiteisminis tyrimas, 6 ikiteisminiai tyrimai pradėti dėl tokių medžiagų perdavimo pasimatymų metu arba su siuntinyje esančiais daiktais (trijuose iš jų įtarimai pareikšti nuteistųjų artimiesiems), 1 ikiteisminis tyrimas dėl nuteistojo melagingo pranešimo apie gresiantį pavojų visuomenei ar valstybinės reikšmės objektams. Per šiuos metu paimta bandant perduoti nuteistiesiems apie 470 g narkotinių ir psichiką veikiančių medžiagų, 450 mobiliųjų telefonų, 349 SIM kortelės ir kt. Taip pat fiksuojami atvejai, kai nuteistieji naudodamiesi paminėtomis teisėmis, be kita ko, skleidžia dezinformaciją, karo propagandą, grasina smurtu teisėjams ar kitiems asmenims, taip pat kursto daryti nusikalstamas veikas ir kitus teisės pažeidimus.

Nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevencijai, 2023 m. sausio 1 d. įsigaliosiančioje Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso redakcijoje (toliau – BVK) numatytos iš esmės tik kelios prevencijos priemonės, kurios gali būti taikomos nuteistiesiems – jų siunčiamų ir gaunamų laiškų tikrinimas, laiškų išsiuntimo ir įteikimo jiems sustabdymas, uždraudimas nuteistiesiems išvykti iš bausmės atlikimo vietos. Taigi, iš esmės bausmių vykdymo sistemos pareigūnų galimybės savalaikiai prevenciniu tikslu reaguoti į galimus teisės pažeidimus atitinkamais atvejais yra ribotos arba neįmanomos.

Daugelis Europos valstybių (pavyzdžiui, Skandinavijos šalys, Estija, Prancūzija ir kt.) laisvės atėmimo bausmių vykdymą reguliuojančiuose įstatymuose yra nustatiusios įkalintųjų bendravimo su kitais asmenimis draudimo ir (ar) ribojimo galimybes ir atvejus. Pagrindiniai tokio ribojimo tikslai: nusikalstamumo prevencija, kova su radikalizacija ir ekstremizmu, pavojus įkalinimo įstaigų saugumui, kitų asmenų teisių ir laisvių apsauga, siekis tinkamai įgyvendinti laisvės atėmimo bausmės tikslus. Europos žmogaus teisių teismas (toliau – EŽTT), įvertinęs tokios taikomos praktikos atitikį Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 8 straipsnio 2 dalies nuostatomis, prieštaravimų šiai konvencijai neįžvelgė. Remiantis – EŽTT išvystyta praktika, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ir nusikaltimams, Konvencijos 8 straipsnio 2 dalies prasme, yra pateisinami platesni kalinio teisių apribojimai, nei laisvo asmens atveju (EŽTT 1975 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *Golder prieš Jungtinę Karalystę*).

BVK 42 straipsnyje taip pat nustatyta, kad teisinę pagalbą nuteistieji gali gauti tik iš advokato, kai pagal Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymą, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksą, Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą, atitinkamais atvejais atstovauti kliento, o taip pat ir nuteistojo interesus gali ir advokato padėjėjas.

¹ Pagal Konvencijos 8 straipsnio 2 dalį, kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės apsaugos ar šalies ekonominės gerovės interesais, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat būtina žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti, valstybė turi teisę riboti asmenų teisę į privatų gyvenimą.

Istatymų projektų tikslas – sukurti teisinės prielaidas bausmių vykdymo sistemoje didinti nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos veiksmingumą ir siekti efektyviau apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves tiek bausmės atlikimo vietose, tiek ir už jų ribų.

Istatymų projektų uždavinys – nustatyti laikino laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų bendravimo su kitais asmenimis apribojimo taikymo tvarką ir sąlygas.

2. Istatymų projektų iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai

Istatymų projektus inicijavo ir parengė Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymų projekte aptarti teisiniai santykiai

BVK 41 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad nuteistųjų gaunami ir siunčiami laiškai (išskyrus atvejus, kai jie susirašinėja su advokatu, valstybės ir savivaldybių institucijomis ir tarptautinėmis organizacijomis, kurių jurisdikciją ar kompetenciją priimti Lietuvoje bausmes atliekančių nuteistųjų pareiškimus yra pripažinusi Lietuvos Respublika) laisvės atėmimo vietų įstaigos direktoriaus įgaliojoto pareigūno nutarimu arba teismo (teisėjo) nutartimi gali būti tikrinami, kad būtų užkirstas kelias nusikalstamoms veikoms ar kitiems teisės pažeidimams arba apsaugotos kitų asmenų teisės ir laisvės, arba laikinai (iki trijų mėnesių) sustabdomas laiškų išsiuntimas ir įteikimas.

BVK 42 straipsnyje nustatyta, kad teisinę pagalbą nuteistieji gali gauti tik iš advokato.

BVK 68 straipsnio 5 dalyje ir 69 straipsnio 5 dalyje numatyta, kad, siekdamas užkirsti kelią nusikalstamoms veikoms ar kitiems teisės pažeidimams arba apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves, laisvės atėmimo vietų įstaigos direktoriaus įgaliojotas pareigūnas turi teisę nuteistajam uždrausti iki šešių mėnesių išvykti iš bausmės atlikimo vietos (trumpalaikės išvykos į namus, dėl darbo, mokymosi ar resocializacijos).

BVK 76 straipsnyje numatyta, kad jei nuteistieji imasi neteisėtų grupinių veiksmų, pažeidžiančių laisvės atėmimo vietų įstaigoje nustatytą vidaus tvarką, arba turima duomenų, kad jie planuoja tokių veiksmų imtis, laisvės atėmimo vietų įstaigos direktorius turi teisę iki vieno mėnesio sustabdyti visų toje bausmės atlikimo vietoje laikomų nuteistųjų laiškų išsiuntimą ir gautų laiškų įteikimą nuteistiesiems, pasimatymų suteikimą, nuteistųjų skambinimą. Šie ribojimai negali būti taikomi nuteistųjų komunikavimo su advokatais atveju.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

BVK 76 straipsnyje siūloma reglamentuoti prevencijos priemonės, kurios galėtų būti taikomos nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevencijai, apsaugant kitų asmenų teises ir laisves ir užtikrinant laisvės atėmimo bausmės atlikimo vietose saugumą. Siūloma nustatyti, kad laisvės atėmimo vietų įstaigos direktoriaus nutarimu gali būti laikinai (iki 3 mėnesių) stabdomas arba apriojamas laiškų išsiuntimas ir gavimas, pasimatymų suteikimas, nuteistojo skambinimas, trumpalaikės išvykos iš bausmės atlikimo vietos, bausmės atlikimo vietoje ribojami jo kontaktai su kitais nuteistaisiais, stabdomas arba ribojamas daiktų perdavimas nuteistiesiems. Taip pat siūloma nustatyti, kad minėtos prevencijos priemonės galėtų būti taikomos laikinai, ne ilgiau kaip 3 mėnesius (su galimybe šį terminą pratęsti), o jų taikymas turi būti nutrauktas nedelsiant, kai taikyti jas tampa nebereikalinga.

Atsižvelgiant į tai, kad nuteistųjų ryšių palaikymas su artimaisiais giminaičiais yra labai svarbus resocializacijos proceso elementas, nuteistųjų bendravimą su minėtais asmenimis siūloma leisti riboti tik išimtiniais atvejais, kai kitomis priemonėmis negalima užkirsti kelio nusikalstamoms veikoms. Kartu siūloma tokio ribojimo taikymo terminą nustatyti ne ilgesnį kaip 1 mėnesiui (su galimybe jį pratęsti).

BVK 76 straipsnio 7 dalyje taip pat siūloma nustatyti, kad naujos prevencijos priemonės nebūtų taikomos nuteistųjų skambinimams, susitikimams ir susirašinėjimams su advokatu (advokato padėjėju), valstybės ir savivaldybių institucijų ir tarptautinių organizacijomis, kurių jurisdikciją ar kompetenciją priimti Lietuvoje bausmes atliekančių nuteistųjų pareiškimus yra pripažinusi Lietuvos Respublika, arba šių organizacijų atstovais.

Nuteistieji, nesutinkantys su prevencinių priemonių taikymu, galės laisvės atėmimo vietų direktoriaus sprendimus dėl tokių priemonių taikymo apskūsti apygardos administraciniame teismui BVK 100 straipsnyje nustatyta tvarka.

Atsižvelgiant į BVK 76 straipsnyje siūlomą nustatyti teisinį reglamentavimą, atitinkamai BVK 41 straipsnio 4 dalį, 68 straipsnio 5 dalį ir 69 straipsnio 5 dalį siūloma pripažinti netekusiomis galios ir patikslinti šių straipsnių kitų dalių numeraciją, patikslinti ir BVK 42 straipsnį, numatant, kad teisinę pagalbą galėtų nuteistiesiems teikti ir advokatų padėjėjai, kaip tai nustato Advokatūros įstatymas ir procesiniai įstatymai, o taip pat patikslinti Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo Nr. XIV-1198 nuostatas, kuriose taip pat reglamentuotas atitinkamų priemonių taikymas suimtųjų atžvilgiu.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymų projektus toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimtų įstatymų pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priėmus įstatymų projektus neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Kokią įtaką priimti įstatymai turės kriminogeninei situacijai, korupcijai

Numatoma, kad įstatymų projektai turės teigiamos įtakos kriminogeninei situacijai, nes leis užtikrinti veiksmingesnę nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevenciją tiek bausmės atlikimo vietose, tiek ir už jos ribų.

7. Kaip įstatymų projektų įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Įstatymų projektų nuostatos nesusijusios su poveikiu verslo sąlygoms ir jo plėtrai.

8. Ar įstatymų projektai neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams

Įstatymų projektais prisidedama prie Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos² 144.2 papunkčio nuostatos įgyvendinimo (*siekdami efektyviau užtikrinti viešąją saugumą ir visuomenės lūkesčius, didelį dėmesį ir prioritetą skirsime nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų prevencijai, glaudesniai teisėsaugos institucijų bendradarbiavimui vykdant įvairias tarpusavio veiklas, orientuotas užkardyti teisės pažeidimus, šalinti jiems atsirasti palankias sąlygas, o ne išskirtinai tik reaguoti ir tirti įvykusius teisės pažeidimus*).

9. Įstatymų projektų inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Priėmus įstatymų projektus, kitų įstatymų keisti nereikės.

10. Ar įstatymų projektai parengti laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimų, o įstatymų projektuose sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymų projektai parengti laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimų. Įstatymų projektuose neapibrėžiama naujų sąvokų.

11. Ar įstatymų projektai atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus

Įstatymų projektai neprieštarauja Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir Europos Sąjungos teisės aktų nuostatoms.

² Patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. gruodžio 11 d. nutarimas Nr. XIV-72 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“.

12. Jeigu įstatymų projektams įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti

Priėmus įstatymų projektus, juos įgyvendinančių teisės aktų priimti nereikės.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais)

Įstatymų projektams įgyvendinti papildomų biudžeto lėšų nereikės.

14. Įstatymų projektų rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Įstatymų projektai suderinti su Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, Policijos departamentu prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentu, Kalėjimų departamentu prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, Teisėjų taryba, Nacionaline teismų administracija ir Advokatų taryba. Taip pat atsižvelgta ir į Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros pateiktas pastabas ir pasiūlymus, išskyrus siūlymą – susiaurinti subjektų, kuriems nebūtų taikomos BVK projekte siūlomos prevencijos priemonės, t. y. vietoje advokatų, įrašyti gynėjus. Gynėjai – tik baudžiamojo proceso dalyviai, todėl įgyvendinus pateiktą siūlymą, nuteistieji prarastų galimybę tinkamai realizuoti savo teisėtus interesus administraciniuose, civiliniuose ir kt. procesuose.

15. Įstatymų projektų reikšminiai žodžiai

Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šioms įstatymų projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant reikšminius žodžius pagal Europos žodyną *Eurovoc*: „bausmės atlikimo vieta“ „nusikaltimų prevencija“, „susirašinėjimas su advokatu“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Nėra.
